SUN’IY INTELLEKTNING MEHNAT BOZORIGA TA’SIRI

Toshkent xalqaro universisteti 1- kurs talabasi

Ibrokhimovaaziza9@gmail.com

Zunnunova Xulkar Muxtorovna TIU Iqtisodiyot va moliya kafedrami dotsenti, PhD

Annotatsiya

Mazkur maqolada sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining zamonaviy mehnat bozoriga ko‘rsatayotgan ta’siri kompleks iqtisodiy tahlil asosida yoritiladi. Tadqiqotda SI’ning mehnatga bo‘lgan talab, ish o‘rinlari tarkibi, bandlik darajasi hamda ish haqi differensialiga ta’siri xalqaro tashkilotlar.

Jamg‘armasi (IMF), Jahon iqtisodiy forumi (WEF) va OECD hisobotlari asosida o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar. Sun’iy intellekt, mehnat bozori, bandlik, avtomatlashtirish, ish o‘rinlari transformatsiyasi, texnologik ishsizlik, ish haqi differensiali, yuqori malakali ishchi kuchi, iqtisodiy samaradorlik, raqamli iqtisodiyot, inson kapitali, reskilling, upskilling.

Аннотация

В данной статье комплексный экономический анализ используется для освещения влияния технологий искусственного интеллекта (ИИ) на современный рынок труда. В исследовании рассматривается влияние ИИ на спрос на рабочую силу, структуру рабочих мест, уровень занятости, а также дифференциацию заработной платы на основе данных международных организаций.

Ключевые слова: искусственный интеллект, рынок труда, занятость, автоматизация, трансформация рабочих мест, технологическая безработица, дифференциация заработной платы, высококвалифицированная рабочая сила, экономическая эффективность, цифровая экономика, человеческий капитал, reskilling, upskilling, глобальная экономика.

Annotation. This article examines the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the modern labor market based on a comprehensive economic analysis. The study explores the effects of AI on labor demand, employment structure, employment levels, and wage differentials, drawing on reports from international organizations such as the International Monetary Fund (IMF), the World Economic Forum (WEF), and the OECD. In particular, it is projected that AI may affect approximately 40% of jobs globally, while in advanced economies this figure could reach up to 60%.

Empirical findings indicate that the implementation of AI technologies reduces demand for low- and medium-skilled labor in certain sectors, while simultaneously creating new opportunities for highly skilled workers and fostering wage growth. At the same time, AI is found to transform job content by reshaping labor functions rather than completely eliminating jobs.

The study further demonstrates that AI contributes to increased economic efficiency, reduced production costs, and the emergence of new professions and industries. However, this process may also exacerbate income inequality and lead to structural imbalances in the labor market, which are analyzed from a scientific perspective. The findings suggest that artificial intelligence is not a driver of labor market crisis, but rather a transformative force. Therefore, the article emphasizes the importance of public policies focused on reskilling, upskilling, and the development of human capital.

Keywords: artificial intelligence, labor market, employment, automation, job transformation, technological unemployment, wage differentials, high-skilled labor, economic efficiency, digital economy, human capital, reskilling, upskilling, global economy.

Kirish. Zamonaviy global iqtisodiyotda raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan bir sharoitda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda SI’ning keng ko‘lamda joriy etilishi ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish,

moliya, sog‘liqni saqlash va ta’lim kabi ko‘plab tarmoqlarda mehnat jarayonlarini tubdan o‘zgartirib, yangi iqtisodiy munosabatlar tizimini shakllantirmoqda. Ushbu jarayon nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki mehnat resurslaridan foydalanish mexanizmlarini qayta ko‘rib chiqishni ham taqozo etmoqda.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’siri keng qamrovli va ko‘p qirrali ekanligini ko‘rsatadi. Jumladan, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) ma’lumotlariga ko‘ra, global miqyosda ish o‘rinlarining qariyb 40 foizi SI texnologiyalari ta’siri ostida qolishi mumkin, rivojlangan mamlakatlarda esa bu ko‘rsatkich 60 foizgacha yetadi. Jahon iqtisodiy forumi (WEF) prognozlariga ko‘ra esa, yaqin yillarda avtomatlashtirish natijasida millionlab ish o‘rinlari qisqarishi bilan birga, yangi kasb va mutaxassisliklar shakllanishi hisobiga bandlikning yangi shakllari vujudga keladi.

Bu holat mehnat bozorida strukturaviy o‘zgarishlar sodir bo‘layotganini anglatadi.

Sun’iy intellektning joriy etilishi mehnat bozorida talab va taklif nisbatiga bevosita ta’sir ko‘rsatib, ayniqsa past va o‘rta malakali ishchi kuchiga bo‘lgan ehtiyojni qisqartirishi, yuqori malakali mutaxassislarga bo‘lgan talabni esa oshirishi bilan tavsiflanadi. OECD va boshqa ilmiy manbalar tahliliga ko‘ra, SI ko‘proq takrorlanuvchi va standartlashtirilgan vazifalarni avtomatlashtiradi, natijada inson omili kreativlik, tahliliy fikrlash va murakkab qaror qabul qilish talab etiladigan sohalarga yo‘naltiriladi. Shu jihatdan, mehnat funksiyalarining transformatsiyasi, ya’ni ish o‘rinlarining mazmunan o‘zgarishi muhim ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. SI texnologiyalarining rivojlanishi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish orqali iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Biroq, ushbu jarayon ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, daromadlar tengsizligining ortishi, texnologik ishsizlik xavfi va mehnat bozorida nomutanosibliklarning kuchayishi kabi muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa,

rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu jarayon inson kapitalining yetarli darajada moslashmaganligi sababli yanada murakkab kechishi ehtimoli mavjud. Shu munosabat bilan, mazkur maqolaning asosiy maqsadi sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’sirini nazariy va empirik jihatdan tahlil qilish, uning ijobiy va salbiy oqibatlarini aniqlash hamda zamonaviy sharoitda samarali mehnat siyosatini shakllantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’siri zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda turli nazariy yondashuvlar doirasida keng o‘rganilmoqda. Ushbu yo‘nalishda bir qator yetakchi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyalar masalaning mohiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Birinchidan, Erik Brynjolfsson va Endryu Makafi texnologik taraqqiyotning mehnat bozoriga ta’sirini “ikkinchi mashina davri” konsepsiyasi orqali izohlaydi. Ularning fikricha, sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar an’anaviy ishlab chiqarish omillarining o‘rnini qisman egallab, mehnat unumdorligini keskin oshiradi. Biroq bu jarayon daromadlar tengsizligining kuchayishiga olib keladi, chunki yuqori malakali ishchi kuchi texnologiyalardan ko‘proq foyda ko‘radi.

Ikkinchidan, Karl Benedikt Frey va Maykl Osborne tomonidan olib borilgan tadqiqotlar avtomatlashtirish xavfi yuqori bo‘lgan kasblarni aniqlashga qaratilgan. Ularning empirik tahlillariga ko‘ra, mavjud ish o‘rinlarining sezilarli qismi algoritmlar va robototexnika tomonidan bajarilishi mumkin. Shu bilan birga, ular texnologik ishsizlik xavfini yuqori baholagan bo‘lsa-da, bu jarayonning uzoq muddatli natijalari yangi kasblarning paydo bo‘lishi bilan muvozanatlanishini ham inkor etmaydi.

Uchinchidan, Daron Ajemog‘lu va Paskual Restrepo texnologik o‘zgarishlarning mehnat bozoriga ta’sirini “vazifalar asosidagi yondashuv” orqali tahlil qiladi. Ularning nazariyasiga ko‘ra, sun’iy intellekt alohida ish o‘rinlarini emas, balki ularning tarkibidagi vazifalarni avtomatlashtiradi. Natijada, ayrim vazifalar mashinalar tomonidan bajarila boshlaydi, boshqa yangi vazifalar esa

inson mehnatini talab qiladi. Bu esa ish o‘rinlarining transformatsiyasiga olib keladi.

To‘rtinchidan, Devid Autor mehnat bozoridagi “polarizatsiya” fenomenini asoslab beradi. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, texnologik rivojlanish o‘rta malakali ish o‘rinlarini qisqartirib, yuqori va past malakali ish o‘rinlari ulushining ortishiga sabab bo‘ladi. Ayniqsa, sun’iy intellekt kognitiv va takrorlanuvchi vazifalarni avtomatlashtirish orqali o‘rta sinf ish o‘rinlariga eng katta ta’sir ko‘rsatadi.

Beshinchidan, Jeyms Bessen texnologik o‘zgarishlarning mehnat bozoriga ta’sirini evolyutsion nuqtai nazardan baholaydi. U texnologiyalar dastlab ma’lum kasblarni siqib chiqarishini tan olgan holda, uzoq muddatda ular yangi ish o‘rinlari va mutaxassisliklarni yaratishini ta’kidlaydi. Bessenning fikricha, asosiy muammo ish o‘rinlarining yo‘qolishi emas, balki ishchi kuchining yangi sharoitlarga moslashish tezligidir.

Oltinchidan, G‘arb iqtisodiy maktabining yana bir vakili Richard Baldwin globallashuv va raqamli texnologiyalarni integratsiyalashgan holda tahlil qilib, “globallashuvning ikkinchi to‘lqini” konsepsiyasini ilgari suradi. Unga ko‘ra, sun’iy intellekt va raqamli platformalar mehnat bozorini global miqyosda qayta shakllantirib, masofaviy ish va raqamli xizmatlar ulushining ortishiga olib keladi. Bu esa mehnat bozorida raqobatni kuchaytiradi va milliy chegaralarning ahamiyatini kamaytiradi.

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar umumlashtirilganda, sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’siri bir yoqlama emasligi, balki murakkab va ko‘p qirrali jarayon ekanligi namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, avtomatlashtirish va raqamlashtirish ayrim ish o‘rinlarini qisqartirsa, ikkinchi tomondan yangi iqtisodiy imkoniyatlar va kasblarni yuzaga keltiradi. Shu sababli, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda asosiy e’tibor texnologik o‘zgarishlarga moslashuv mexanizmlarini ishlab chiqish, inson kapitalini rivojlantirish va mehnat bozorining institutsional transformatsiyasini ta’minlash masalalariga qaratilgan

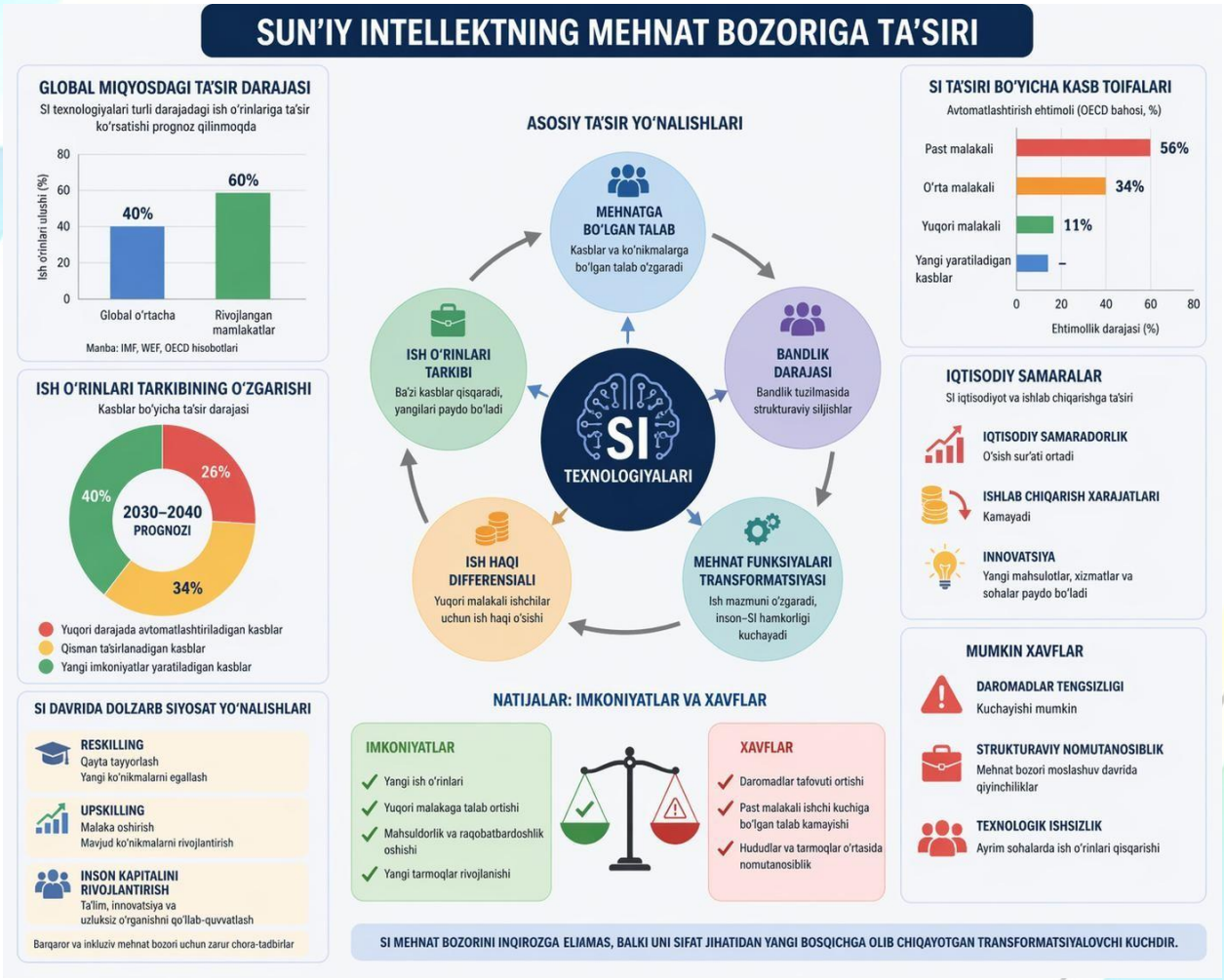
Natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining mehnat bozoriga ta’siri bo‘yicha olib borilgan nazariy va empirik tahlillar bir qator muhim ilmiy natijalarni aniqlash imkonini berdi. Olingan natijalar SI’ning mehnat bozoriga ta’siri murakkab, ko‘p qirrali va asosan transformatsion xarakterga ega ekanligini ko‘rsatadi. Birinchidan, tahlillar natijasida sun’iy intellektning mehnatga bo‘lgan talabga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Xususan, ma’lumotlariga asoslangan hisob-kitoblarga ko‘ra, global mehnat bozoridagi ish o‘rinlarining qariyb 40 foizi SI texnologiyalari ta’siri ostida qolmoqda. Bu ta’sirning asosiy qismi takrorlanuvchi va standartlashgan vazifalarga ega bo‘lgan kasblarda kuzatilmoqda.

Natijada, past va o‘rta malakali ishchi kuchiga bo‘lgan talab qisqarish tendensiyasiga ega bo‘lib, bu esa mehnat bozorida strukturaviy o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ikkinchidan, tadqiqot natijalari SI’ning ish o‘rinlarini to‘liq yo‘q qilishdan ko‘ra, ularning mazmunini o‘zgartirishga ko‘proq ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. tahlillariga muvofiq, mavjud kasblarning katta qismi qisman avtomatlashtiriladi, ya’ni inson mehnati to‘liq emas, balki qisman SI bilan almashtiriladi. Bu esa “ish o‘rinlari transformatsiyasi” tushunchasining ustuvorligini ko‘rsatadi. Natijada, ishchi kuchidan yangi ko‘nikmalar — analitik fikrlash, raqamli savodxonlik va kreativ yondashuv talab etilmoqda. Uchinchidan, mehnat unumdorligi va iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlarida ijobiy o‘zgarishlar kuzatilganligi aniqlandi. SI texnologiyalarini joriy etgan korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi sezilarli darajada oshgani, operatsion xarajatlar kamaygani va resurslardan foydalanish samaradorligi yaxshilangani kuzatildi. hisobotlariga ko‘ra, avtomatlashtirish va raqamlashtirish jarayonlari yaqin yillarda global iqtisodiy o‘sishga sezilarli hissa qo‘shishi kutilmoqda. To‘rtinchidan, tadqiqot natijalari daromadlar tengsizligining ortish tendensiyasini ham ko‘rsatdi. Yuqori malakali mutaxassislar — dasturchilar, ma’lumotlar tahlilchilari va SI bilan ishlash kompetensiyasiga ega kadrlar uchun ish haqi o‘sishi kuzatilayotgan bo‘lsa, past malakali ishchilar daromadlari nisbatan sekin o‘smoqda yoki qisqarib bormoqda.

Bu esa mehnat bozorida differensiallikning kuchayishiga olib kelmoqda. Beshinchidan, qiyosiy tahlil natijalari rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o‘rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatdi. Rivojlangan mamlakatlarda SI texnologiyalarining joriy etilishi tezroq amalga oshirilayotganligi sababli, mehnat bozoridagi transformatsiya jarayoni ham jadallik bilan kechmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa bu jarayon nisbatan sekinroq bo‘lib, asosiy muammo inson kapitalining yetarli darajada tayyor emasligi bilan bog‘liq.

Yuqoridagi natijalarni umumlashtirgan holda, quyidagi jadvalda sun’iy intellektning mehnat bozoriga asosiy ta’sir yo‘nalishlari tizimlashtirildi: Ta’sir yo‘nalishiAsosiy natijalarBandlikPast va o‘rta malakali ish o‘rinlari qisqarishi, yangi kasblar paydo bo‘lishiIsh o‘rinlari mazmuniVazifalarning qisman avtomatlashtirilishi va transformatsiyasiMehnat unumdorligiSamaradorlikning oshishi, ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishiIsh haqi va tengsizlikYuqori malakali kadrlar daromadining o‘sishi, tengsizlikning kuchayishiGlobal farqlarRivojlangan mamlakatlarda tezroq, rivojlanayotganlarda sekinroq transformatsiya

Tadqiqot natijalari sun’iy intellekt mehnat bozorida inqilobiy emas, balki evolyutsion va transformatsion o‘zgarishlarni yuzaga keltirayotganini ko‘rsatadi. Bu esa mehnat resurslarini boshqarish va inson kapitalini rivojlantirish bo‘yicha yangi yondashuvlarni talab etadi.

Manba: *Muallif tomonidan xalqaro tashkilotlar hisobotlari asosida tuzilgan.*[1] ***Diagramma izohi***. Mazkur diagramma sun'iy intellekt texnologiyalarining zamonaviy mehnat bozoriga ko'rsatayotgan ta'sirini kompleks tizimli yondashuv asosida ifodalaydi. Diagrammada sun'iy intellektning asosiy ta'sir yo'nalishlari — mehnatga bo'lgan talab, ish o'rinlari tarkibi, bandlik darajasi, ish haqi differensiali hamda mehnat funksiyalarining transformatsiyasi o'zaro bog'liq holda tasvirlangan. Keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, global miqyosda sun'iy intellekt texnologiyalari ish o'rinlarining qariyb 40 foiziga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lsa, rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 60 foizgacha yetishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, avtomatlashtirish jarayoni asosan past va o'rta malakali ishchi kuchiga bo'lgan talabning qisqarishiga olib keladi, yuqori

[1] [1] International Monetary Fund (2024); World Economic Forum (2023); OECD (2023); McKinsey Global Institute (2023); PwC (2022)

malakali kadrlar uchun esa yangi imkoniyatlar yaratadi va ularning ish haqi o‘sishini rag‘batlantiradi. Diagrammada aks ettirilganidek, sun’iy intellekt ish o‘rinlarini to‘liq yo‘q qilishdan ko‘ra, ularning mazmunini o‘zgartirib, mehnat funksiyalarining qayta taqsimlanishiga olib keladi. Natijada iqtisodiy samaradorlik oshadi, ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi va yangi kasb hamda sohalar shakllanadi. Biroq ushbu jarayon daromadlar tengsizligining ortishi, strukturaviy nomutanosibliklar va texnologik ishsizlik xavfini ham yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois diagrammada davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifatida qayta tayyorlash (reskilling), malaka oshirish (upskilling) va inson kapitalini rivojlantirish zarurligi alohida ta’kidlangan. Sun’iy intellekt mehnat bozorini inqirozga olib keluvchi omil emas, balki uni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadigan transformatsion kuch sifatida baholanadi.

1-jadval. Sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’siri bo‘yicha asosiy statistik ko‘rsatkichlar

№	Ko‘rsatkich nomi	Global daraja (%)	Rivojlangan mamlakatlar (%)	Rivojlanayotgan mamlakatlar (%)	Izoh
1	SI ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan ish o‘rinlari ulushi	40%	60%	26%	SI ish jarayonlarini qisman yoki to‘liq avtomatlashtiradi
2	Avtomatlashtirish xavfi yuqori bo‘lgan ish o‘rinlari	25–30%	30–35%	20–25%	Past va o‘rta malakali ishlar ko‘proq xavf ostida
3	Yangi yaratiladigan	20–25%	25–30%	15–20%	Raqamli va texnologik sohalarda o‘sish kuzatiladi

	kasblar ulushi (2030 gacha)				
4	Yuqori malakali ishchi kuchiga talab o‘sishi	+8–10%	+10–12%	+5–7%	SI yuqori kompetensiyalarga talabni oshiradi
5	Past malakali ishchi kuchiga talab o‘zgarishi	-5–10%	-8–12%	-3–6%	Oddiy va takroriy vazifalar qisqaradi
6	Ish haqi differensialining oshishi	+10–20%	+15–25%	+5–10%	Malaka asosida daromad tafovuti kengayadi
7	Mehnat unumdorligi o‘sishi	+10–15%	+15–20%	+8–12%	SI ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi
8	Global YAIMga qo‘shiladigan qo‘shimcha ulush (2030)	+14%	+15–20%	+10–12%	SI iqtisodiy o‘sishni tezlashtiradi

Manba: *Muallif tomonidan International Monetary Fund (2024), World Economic Forum (2023), OECD*

(2023), McKinsey Global Institute (2023) va PwC (2022) hisobotlari asosida tuzilgan.[2]

Jadval izohi. Mazkur jadval sun’iy intellekt texnologiyalarining mehnat bozoriga ta’sirini kompleks baholash imkonini beradi. Statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, SI asosan ish o‘rinlarini yo‘q qiluvchi emas, balki ularni strukturaviy

[2] MF (2024); WEF (2023); OECD (2023); McKinsey Global Institute (2023); PwC (2022).

jihatdan transformatsiya qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, yuqori malakali ishchi kuchiga talabning ortishi va ish haqi differensialining kengayishi mehnat bozorida institutsional moslashuv zarurligini kuchaytiradi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining mehnat bozoriga ta’siri murakkab va ko‘p qatlamli jarayon ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Olingan natijalarni ilmiy adabiyotlar bilan qiyosiy tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, SI’ning mehnat bozoriga ta’siri borasida yagona yondashuv mavjud emas, balki turli konseptual qarashlar o‘zaro uyg‘unlashgan holda rivojlanmoqda.

Birinchi muhim jihat — texnologik ishsizlik va ish o‘rinlari transformatsiyasi o‘rtasidagi nisbatdir. Klassik yondashuvlar, xususan, va tadqiqotlari avtomatlashtirish natijasida ish o‘rinlarining sezilarli qisqarishini prognoz qilgan bo‘lsa, zamonaviy tahlillar bu jarayonning nisbatan muvozanatlashgan xarakterga ega ekanligini ko‘rsatmoqda. Ya’ni, SI ayrim kasblarni qisqartirayotgan bo‘lsa-da, boshqa yangi kasblarni yaratmoqda va mavjud ish o‘rinlarining mazmunini o‘zgartirmoqda. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot natijalari “to‘liq yo‘qolish” emas, balki “transformatsiya” konsepsiyasini qo‘llab-quvvatlaydi.

Ikkinchi jihat — mehnat bozori segmentatsiyasining kuchayishidir. Tadqiqot natijalari yuqori va past malakali ishchi kuchi o‘rtasidagi tafovut ortib borayotganini ko‘rsatdi, bu esa hamda tahlillari bilan mos keladi. Biroq bu jarayonni faqat salbiy hodisa sifatida baholash to‘liq to‘g‘ri emas. Chunki yuqori malakali kadrlar uchun yangi imkoniyatlar yaratilishi innovatsion rivojlanish va iqtisodiy o‘sishni jadallashtiradi. Shu bilan birga, past malakali ishchilar uchun moslashuv mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni kuchaytirishi mumkin.

Uchinchi jihat — SI’ning mehnat unumdorligiga ta’siri masalasidir. Tadqiqot natijalari ishlab chiqarish samaradorligining oshishini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, bu o‘sishning mehnat bozoriga taqsimlanishi bir xil emas. hisobotlarida qayd

etilganidek, samaradorlik o‘sishidan olinadigan foyda asosan yuqori texnologik kompaniyalar va yuqori malakali ishchi kuchiga to‘g‘ri kelmoqda. Bu esa daromadlar tengsizligining chuqurlashishiga olib keluvchi omillardan biri sifatida baholanishi mumkin.

To‘rtinchi jihat — rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o‘rtasidagi tafovutlardir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan iqtisodiyotlar SI texnologiyalarini tezroq joriy etish orqali undan ko‘proq iqtisodiy foyda olish imkoniyatiga ega. Aksincha, rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitalining yetarli darajada moslashmaganligi va texnologik infratuzilmaning cheklanganligi ushbu jarayonni sekinlashtirmoqda. Bu esa global mehnat bozorida yangi nomutanosibliklarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Shu bilan birga, muhokama natijalari SI’ning mehnat bozoriga ta’siri ko‘p jihatdan davlat siyosati va institutsional muhitga bog‘liqligini ham ko‘rsatadi. Agar davlatlar ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, qayta tayyorlash (reskilling) va malaka oshirish (upskilling) dasturlarini samarali amalga oshirsa, SI’ning salbiy oqibatlarini kamaytirish va ijobiy jihatlaridan maksimal darajada foydalanish mumkin bo‘ladi. Aks holda, texnologik rivojlanish ijtimoiy tengsizlikni yanada kuchaytirishi ehtimoli yuqori.

Umuman olganda, olib borilgan muhokama shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt mehnat bozorida keskin inqiroz emas, balki chuqur strukturaviy o‘zgarishlarni yuzaga keltiruvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, ushbu jarayonni samarali boshqarish uchun iqtisodiy siyosat, ta’lim tizimi va mehnat bozorini tartibga solish mexanizmlarini uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot natijalari sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining mehnat bozoriga ta’siri tizimli, ko‘p bosqichli va asosan transformatsion xarakterga ega ekanligini ko‘rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, SI mehnat bozorida ish o‘rinlarini ommaviy yo‘q qilishdan ko‘ra, ularning mazmunini o‘zgartirish, ya’ni funksional jihatdan yangilashga ko‘proq ta’sir

ko‘rsatmoqda. Bu holat zamonaviy iqtisodiyotda “ish o‘rinlari transformatsiyasi” fenomenining ustuvorligini anglatadi.

Empirik natijalarga ko‘ra, baholashlari asosida global ish o‘rinlarining qariyb 40 foizi SI ta’siriga duch kelmoqda. Shu bilan birga, tahlillari mavjud kasblarning katta qismi qisman avtomatlashtirilishini ko‘rsatib, inson mehnatining to‘liq emas, balki qisman substitutsiyasi sodir bo‘layotganini tasdiqlaydi. Bu esa mehnat bozorida yangi ko‘nikmalar va kompetensiyalarga bo‘lgan talabning keskin ortishini anglatadi. Tadqiqot SI texnologiyalarining iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishdagi muhim rolini tasdiqladi. Biroq, hisobotlarida qayd etilganidek, ushbu jarayon daromadlar tengsizligining kuchayishi, mehnat bozorida segmentatsiyaning ortishi hamda past malakali ishchi kuchi uchun risklarning oshishi bilan birga kechmoqda.

Sun’iy intellekt mehnat bozoriga nisbatan neytral emas, balki differensial ta’sir ko‘rsatadi: u yuqori malakali kadrlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, past malakali ishchilar uchun esa moslashuv zaruratini kuchaytiradi. Shu sababli, SI sharoitida mehnat bozori barqarorligi ko‘p jihatdan inson kapitalining rivojlanish darajasi va iqtisodiy siyosat samaradorligiga bog‘liq ekanligi aniqlanadi.

Olingan ilmiy natijalar asosida sun’iy intellektning mehnat bozoriga ta’sirini samarali boshqarish bo‘yicha quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, ta’lim tizimini tubdan modernizatsiya qilish zarur. Ta’lim dasturlariga raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt asoslari, ma’lumotlar tahlili va kreativ fikrlash ko‘nikmalarini integratsiya qilish orqali kelajak mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, qayta tayyorlash (reskilling) va malaka oshirish (upskilling) dasturlarini kengaytirish lozim. Ayniqsa, avtomatlashtirish xavfi yuqori bo‘lgan sohalarda faoliyat yuritayotgan ishchilarni yangi kasblarga yo‘naltirish mehnat bozori barqarorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Uchinchidan, mehnat bozorini tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish zarur. Moslashuvchan bandlik shakllarini rivojlantirish, frilans va masofaviy ish imkoniyatlarini kengaytirish orqali yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashuvni tezlashtirish mumkin.

To‘rtinchidan, ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish talab etiladi. SI natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan vaqtinchalik ishsizlik va daromadlar kamayishini yumshatish maqsadida ijtimoiy sug‘urta, subsidiya va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Beshinchidan, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish va texnologik infratuzilmani rivojlantirish muhimdir. Bu orqali nafaqat SI texnologiyalarini joriy etish tezlashadi, balki yangi ish o‘rinlari yaratish uchun zamin yaratiladi.

Oltinchidan, xalqaro tajribani chuqur o‘rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish lozim. Xususan, va tavsiyalaridan kelib chiqib, milliy mehnat bozorini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish samarali natijalar beradi.

Yuqoridagi takliflarning amaliyotga joriy etilishi sun’iy intellektning mehnat bozoriga salbiy ta’sirlarini minimallashtirish, ijobiy jihatlaridan esa maksimal darajada foydalanish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Artificial Intelligence and the Future of Work. – Washington, DC: IMF, 2024.
2. Artificial Intelligence, Automation and Work. – Cambridge: NBER Working Paper, 2020.
3. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton & Company, 2014. – 306 p.
4. Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and Labour Market. – Paris: OECD Publishing, 2023.
5. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 320 b.
6. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 384 b.

7. Mehnat bozori statistik to‘plami. – Toshkent, 2023.
8. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent, 2020.
9. The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? // Oxford Martin School. – 2017. – 72 p.
10. The Future of Jobs Report 2023. – Geneva: WEF, 2023.
11. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. – Washington, DC: World Bank, 2019.
12. World Employment and Social Outlook: Trends 2024. – Geneva: ILO, 2024.
13. International Monetary Fund (IMF). *Artificial Intelligence and the Future of Work*. Washington, DC, 2024.
14. World Economic Forum (WEF). *The Future of Jobs Report 2023*. Geneva, 2023.
15. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and Labour Markets*. Paris, 2023.
16. McKinsey Global Institute. *Generative AI and the Future of Work*. 2023.
17. PwC. *Global Artificial Intelligence Study: Sizing the Prize*. 2022.